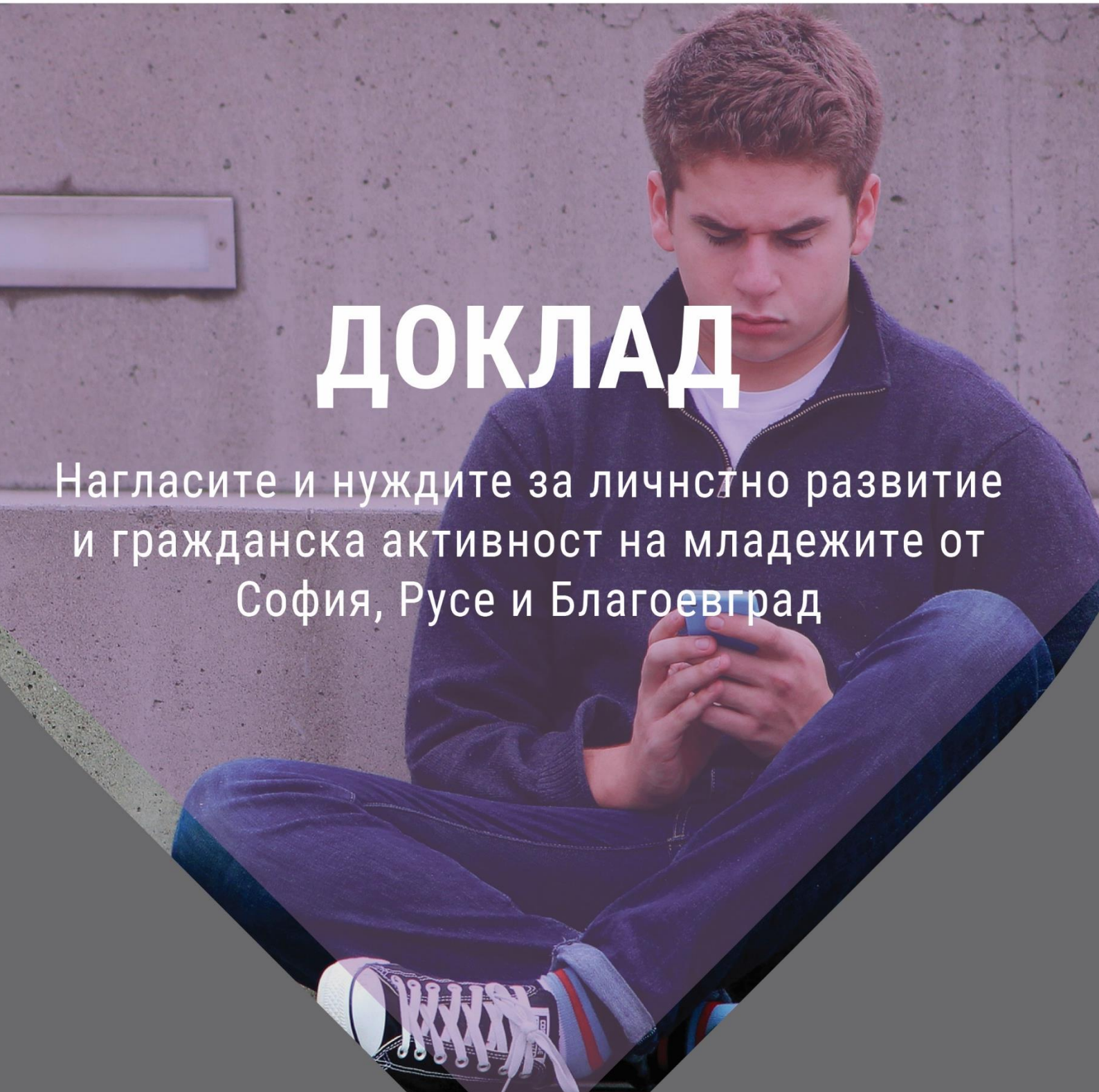
МИНИСТЕРСТВО НА МЛАДЕЖТА И СПОРТА

Проектът „Тема на деня – личностно развитие“ е финансиран от Министерството на младежта и спорта по „Национална програма за изпълнение на младежки дейности по чл. 10а от закона за хазарта (2023-2025)“ с генериран номер НПИМД-КО1-ОБЛ-054/2023 и Договор 25-00-28/12.07.2023 г.



ДОКЛАД

Нагласите и нуждите за личнстно развитие и гражданска активност на младежите от София, Русе и Благоевград

Настоящият доклад е краен интелектуален продукт на сдружение „Тема за хора“ от проекта „Тема на деня – личностно развитие“ финансиран от Министерството на младежта и спорта по „Национална програма за изпълнение на младежки дейности по чл. 10а от закона за хазарта (2023-2025)“ с генериран номер НПИМД-КО2-ОБЛ-054/2023 и Договор 25-00-28/12.07.2023 г.

Докладът във всички форми и на всички носители отразява мнението и възгледите на екипа на сдружение „Тема за хората“ и по никакъв начин не ангажира Министерството на младежта и спорта.

За авторите:

Сдружение „Тема за хората“ се ангажира със създаването на положителни възможности за младите хора, включително и личностното им развитие. От 2020 г. сдружението реализира програми и проекти за повишаване на интереса към неформалното образованието, гражданската активност и популяризиране на здравословния начин на живот чрез спорта.

За проекта:

През последните години, младите хора у нас са изправени пред предизвикателството да се развиват лично, социално и професионално в среда, която се характеризира с голяма степен на сложност и несигурност. Те са особено чувствителни към динамиката и промените на обществената среда в следствие войните в близки региони и напрежението, до което те водят, глобалната икономическа криза и несигурната политическа обстановка, развили се в сянката на още непреодолените проблеми след пандемията.

С проекта „Тема на деня – личностно развитие“ целим да насърчим и подпомогнем личностното и социалното развитие на младежите на възраст 15 – 29 г. в 3 области на страната: София, Благоевград и Русе. В срок на изпълнение от 8 месеца проведохме дейности, чрез които младежите:
• да усвоят конкретни знания, умения и компетенции за развитие през целия живот;
• да осъзнаят своята ключова роля в развитието на ефективно гражданско общество и благоприятна среда на живот;
• да се запознаят и ангажират с каузи по проблемни теми от изключителна важност за съвременното общество и да дадат гласност на своята позиция.

Над 250 младежа от трите области взеха участие в три групи от дейности:
• проучване на нагласите и нуждите от личностно развитие и мотивацията за активно участие в гражданското общество;
• неформални обучения за личностно и професионално развитие спрямо конкретните нужди на младежите в различните области;
• онлайн мотивационна кампания „Инфлуенсъри с кауза“, насочена към подкрепа на младите за социално и личностно развитие през целия живот.

Ние от „Тема за хората“ вярваме, че работата на младежи с младежи е един от най-надеждните начини за трайна промяна и непрекъснато развитие.

Повече информация можете да намерите на сайта на сдружението: https://temazahorata.com/

Съдържание

Съдържание 3
Въведение 4
10 основни извода от проучването 4
Методология 5
Демографски профил на участниците 5
Неформално учене и личностно развитие 8
Ползите за младите хора от участие в различни формати за неформално учене 10
Изследване на нуждата от неформално образование 11
Кои умения са най-важни за младежите? 13
„Какво да правя с живота си?“: младежите в търсене на смисъл 18
Гражданска активност и доброволчество 20
Приложение 1 28

Въведение

Настоящият доклад е в отговор на нарастващата нуждата от регулярна количествена и качествена информация, която по задълбочен и системен начин да анализира и разбира конкретни нагласи и нужди на българските младежи за пълноценно развитие и адекватно включване в гражданското общество. Целта на доклада е да подкрепи всички заинтересовани страни от област София, Благоевград и Русе в усилията им:

- за насърчаване на участието на младите хора в неформално обучение и информално учене;
- за насърчаване на гражданската отговорност на младите хора чрез включването им в доброволчески дейности.

10 основни извода от проучването

1. Най-важните неща за анкетираните младежи на възраст 15 – 29 г. е **да разберат какво да правят с живота си, да си намерят работа и да се грижат за психичното и физическото си здраве**.
2. Все повече млади хора смятат, че ученето в училище/университет или **формалното учене** само по себе си **не е достатъчно**, за да ги подготви за успешна професионална, лична и социална реализация.
3. Младите хора вярват, че за да си успешен в днешно време е **най-важно да развиваш личните и социалните си умения или т.нар. меки умения, да бъдеш грамотен и да владееш чужди езици**.
4. Младежите смятат, че за да подобрят трайно и дългосрочно качеството си на живот трябва да развият умения за **целеполагане, увереност в себе си и ефективна комуникация.**
5. **Дигиталното учене** чрез достъпни онлайн материали и виртуални обучения е предпочитаната форма за развитие на нови знания и умения.
6. **Социално значимите теми**, от които повечето младежи се интересуват са свързани с **грижа за здравето, както и образование и неравенство между половете**.
7. Младежите вярват, че **положителната промяна** по тези теми **зависи и от тях**, но все още е малък делът на активно ангажираните с доброволчество и граждански инициативи.
8. Основната причина младите да не се включват в доброволчески дейности и обществено значими проекти е липсата на информация за такива.
9. Младите хора смятат, че **местните власти и неправителствени организации** могат да насърчат младежката гражданска активност с **конкретни мерки** за популяризиране на дейности, които са в съответствие с нуждите на младежката общност.
10. Степента на ангажираност на общините с **младежки политики** и наличието на ключови **стратегически документи на местно ниво** има връзка със **степента на активност на младите граждани**.

Методология

В рамките на проучването участниците попълниха анонимно онлайн въпросник, целящ да проучи нагласите и нуждите от личностно развитие, както и мотивацията за активно участие в гражданското общество на младежите от области София, Благоевград и Русе. Изискванията за включване в проучването бяха участниците да са на възраст между 15 и 29 години, да живеят в някоя от трите области и да участват доброволно. Проучването беше проведено в периода май - септември 2023 г. Анкетата беше достъпна онлайн чрез линк, разпространяван от екип младежки работници и популяризиран в социалните мрежи на младежки организации. Въпросникът беше разработен в сътрудничество с младежки работници, които предварително валидираха 24 затворени въпроса и над 100 възможни отговора за три тематични области:

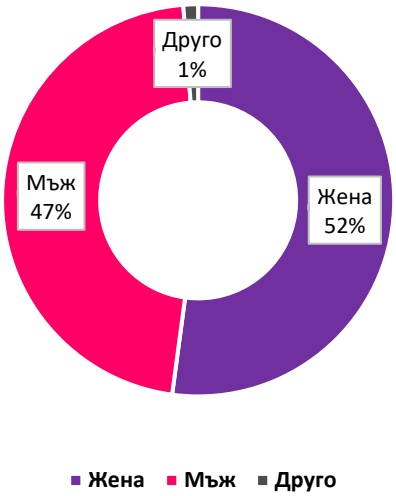
- нагласи спрямо неформалното учене и личностно развитие;
- нагласи спрямо гражданската активност и доброволчеството;
- демографски характеристики на изследваните лица.

Повечето въпроси са затворени с множествен избор и опция за отговор в свободен текст. Освен основната цел да проучи нагласите на младежите, въпросникът беше структуриран, така, че да информира младежите по конкретните теми на проучването. Средно за попълването на въпросника са били нужни 10 минути.

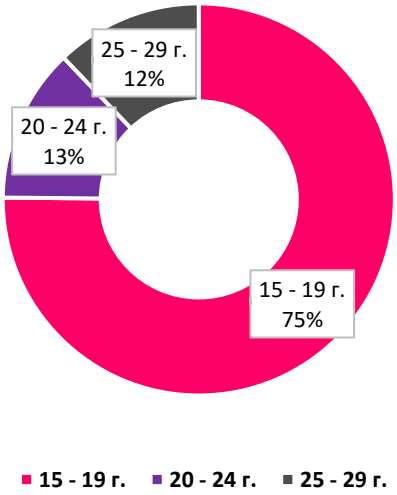
Демографски профил на участниците

Настоящият доклад анализира информацията, събрана от общо 165 младежи на възраст между 15 и 29 години от трите области - Благоевград, Русе и София.
Следващите фигури (1 и 2) представят основните демографски данни.

Фигура 1. Разпределение по пол:



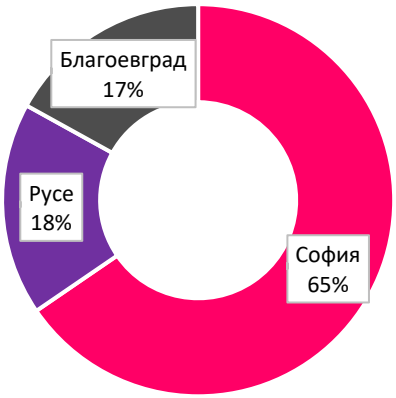
Фигура 2. Разпределение по възраст:



Малко над половината участници са жени (52%). Участниците са разделени в 3 възрастови групи - 15 до 19, 20 до 24 и 25 до 29 години, като основната част от участниците (75%) са между 15 и 19 години. Друга характеристика на участниците е, че приблизително една трета от младежите (35%) посочват, че определят себе си като част от малцинствена група на база етнос, религия или друго.

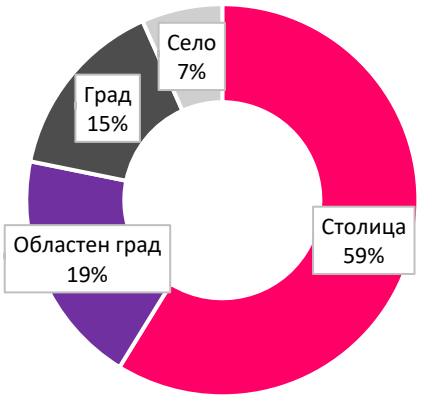
Във фигури 3 и 4 са представени характеристики на участниците според населеното място, в което живеят. Близо две трети от участниците (65%) са от София и по около 18% са от другите две области. Може да се види и разпределението според размера на населеното място.

Фигура 3. Разпределение по области:



София Русе Благоевград

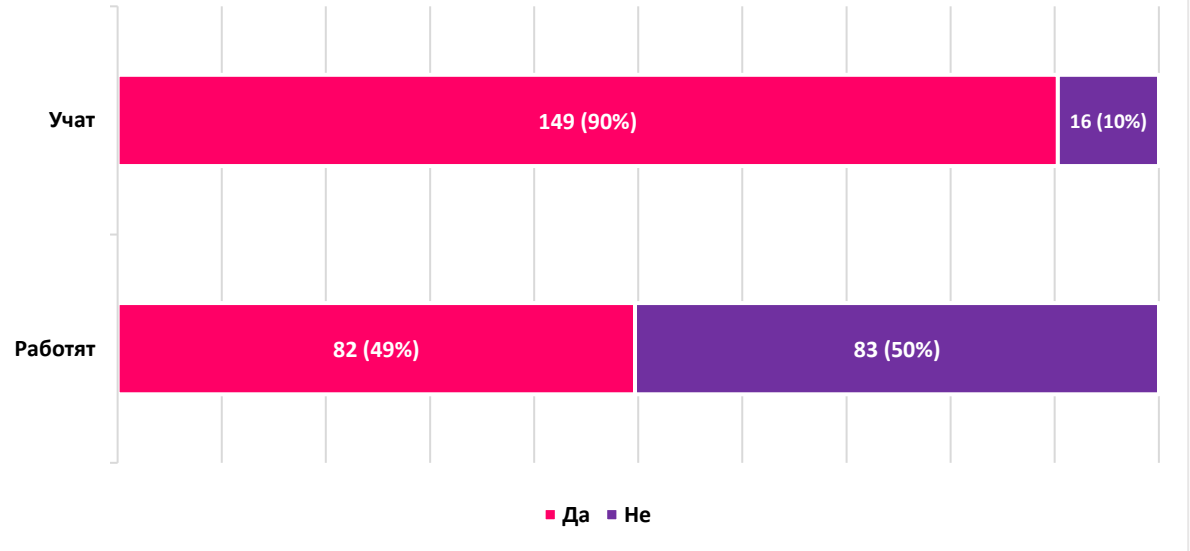
Фигура 4. Разпределение по населено място:



Столица Областен град Град Село

Попитахме младежите и дали работят и учат в момента (фигура 5).

Фигура 5. Разпределение спрямо учене и работа:



Почти всички участници учат, а по равно са работещите и неработещите. От тези които учат най-голямата част са ученици (76%) и малко над 15% учат в университет. От работещите голяма част (32%) работят на пълен работен ден, а сходен брой работят сезонно (18%) на непълен работен ден (16%) и без договор почасово (16%).

Неформално учене и личностно развитие



Илюстрация: Ové Pictures, The Greats, Slovakia

Определящата характеристика на неформалното образование е, че то допълва формалното в процеса на учене през целия живот. Основната му цел е да гарантира равен достъп до образование на всички.

Според определение от Съвета на Европа, неформалното учене се отнася до планирани, структурирани програми и процеси за лично и социално образование за млади хора, предназначени да подобрят набор от умения и компетенции извън училище. То възниква като **съзнателно решение** на обучаемия да овладее определена дейност, умение или област на знание и следователно е резултат от **целенасочени усилия**. Неформалното учене е това, което се случва на места като младежки центрове, спортни клубове, групи по интереси, където младите хора се срещат, за да участват в проекти, да играят игри, да общуват и да реализират дейности по култура и изкуство.

Характеристики на неформалното учене:

- **да е доброволно**
- **в центъра да са младежите с техните конкретни нужди**
- **да е практическо, ориентирано към действие учене чрез преживяване**
- **да постига конкретни образователни цели**
- **да подпомага усвояването на житейски умения и да подготвя за активно гражданство**
- **да е ориентирано към индивидуалните нужди на участниците и към груповата динамика като репрезентация на реално социално взаимодействие**

Публично достъпните статистически данни показват, че след почти четвърт век от влизането в сила на Меморандума за ученето през целия живот и признаването на формалното и неформалното образование като еднакво важни в процеса на учене и развитие, делът на млади хора, които се възползват от различни форми на неформално учене остава малък. По данни от четвъртия доклад на ЮНЕСКО за учене и образование на възрастни от 2019 година[1], в почти една трета от 159 държави, **по-малко от 5% от възрастните** на 15 и повече години участват в програми за неформално учене. Към 2019 г. по данни от проучването „Българската младеж“ **над 40% от анкетираните млади хора на възраст 15-29 г. споделят, че не са участвали в неформални форми на обучение, но биха участвали с удоволствие**.

По данни от 2022 г. в доклада „U-Репортерите и неформалното учене: нужда от повече информация?“ на глобалната платформа на УНИЦЕФ “U-report”[2], у нас около 43% от анкетираните 173 младежа на възраст 15 – 29 г. **редовно участват в някакъв вид неформално образование**. Най-голям процент от анкетираните се интересуват от онлайн обучения, включително за придобиване на дигитални и чуждоезикови знания. Меките умения са онези, които според младежите не могат да се развият в училище до степен да се справят пълноценно с предизвикателствата на живота. Според тях развиването на знания и умения, различни от тези във формалното образование е основната полза от неформалното учене заедно с възможността сами да избират посоката, в която да се развиват. Основните пречки да не участват в различни формати на неформално учене за младите хора от проучването на УНИЦЕФ са липсата на информация и липсата на време и пари.

[1] UNESCO’s Fifth Global Report on Adult Learning and Education (GRALE 5), 2022

[2] https://bulgaria.ureport.in/story/862/

Ползите за младите хора от участие в различни формати за неформално учене

Една от основните функции на неформалното учене е да подпомага личностното израстване и развитие на индивидуално, групово и социално ниво. Ученето чрез преживяване, което е в основата на методологията на неформалното образование, изисква активно участие и сътрудничество между отделните членове на групата, а това до голяма степен отразява динамиката на реалното социалното взаимодействие и дава възможност на младите хора да тренират нови поведения и да развиват умения в безопасна социална среда като по този начин успешно да се интегрират в общността. Усвояването на нови умения на практика подкрепя личната увереност на младежите, които по данни от настоящето проучване споделят, че в най-голяма степен ще подобрят дългосрочно и трайно качеството си на живот ако повярват в собствените си способности и утвърдят положителна представа за себе си. Неформалното учене им дава възможност да учат със свое темпо и съобразно личните си области на интерес. Тази свобода в процеса и структурата на учене развива критичното мислене и дава възможност да се изследват социалните норми и властовите механизми по нов начин, включително давайки възможност младите да се изявят като лидери.

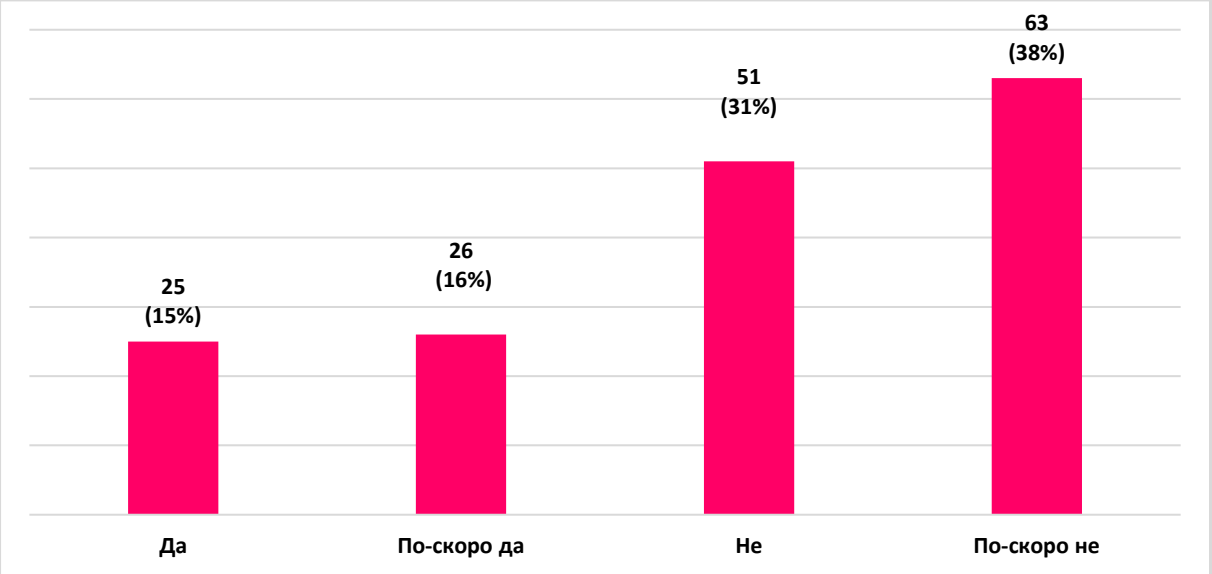
Имайки предвид изброените ползи, Министерството на младежта и спорта поставя насърчаването на неформалното учене като приоритет номер едно в Националната стратегия за младежта за периода 2021 – 2030 г.:

„Според социологическите проучвания на тема „Установяване на ефекта от политиките за младежта върху младите хора в страната“, изготвени за нуждите на годишните доклади за младежта по поръчка на ММС, и анализа на данните, може да се направи изводът, че неформалното обучение все още е с много ниски нива на пробив сред младите хора. Ниските нива на самоинициативност или търсене на възможности за неформално обучение показват, че трябва да бъдат взети мерки към налагане на разбирането, че неформалното обучение дава много възможности – например, че позволява на хората да се справят с определени здравословни, личностни, когнитивни, емоционални, образователни или социални дефицити и че неформалното обучение чрез алтернативните пътища за учене и обучение повишава собствения капацитет за справяне с реални или потенциални социални рискове в живота.“

Изследване на нуждата от неформално образование

За да проучим какви са нагласите на младежите по отношение на неформалното учене и по-конкретно личностното развитие, структурирахме въпросника, прилагайки принципа на фунията. Анкетата стартира с въпрос, който цели да провокира младите хора с тезата, че ученето в училище/университет или формалното учене само по себе си е достатъчно, за да ги подготви за успешна професионална, лична и социална реализация:

Фигура 6. Ученето в училище/университет е достатъчно, за да подготви младежите за успешна професионална, лична и социална реализация:



От фигура 6 се вижда, че броят на младежите, които смятат, че формалното учене само по себе си е достатъчно за успешна реализация, е два пъти по-малък от онези, които смятат, че ученето в училище и/или университет не е или по-скоро не е достатъчно. Резултатите са в синхрон с международно проучване на поколението Z (родените между 1997 и 2012) от 2020, според което едва половината от над 5500 анкетирани участници вярват, че образованието им успешно ги подготвя за бъдещето[3].

Най-голям брой от анкетираните младежи в област Благоевград смятат, че само формалното учене ще ги подготви за успешна реализация. Обратно – отговорите на младежите в област Русе и София по-скоро подкрепят тезата, че в днешно време формалното учене не е достатъчно.

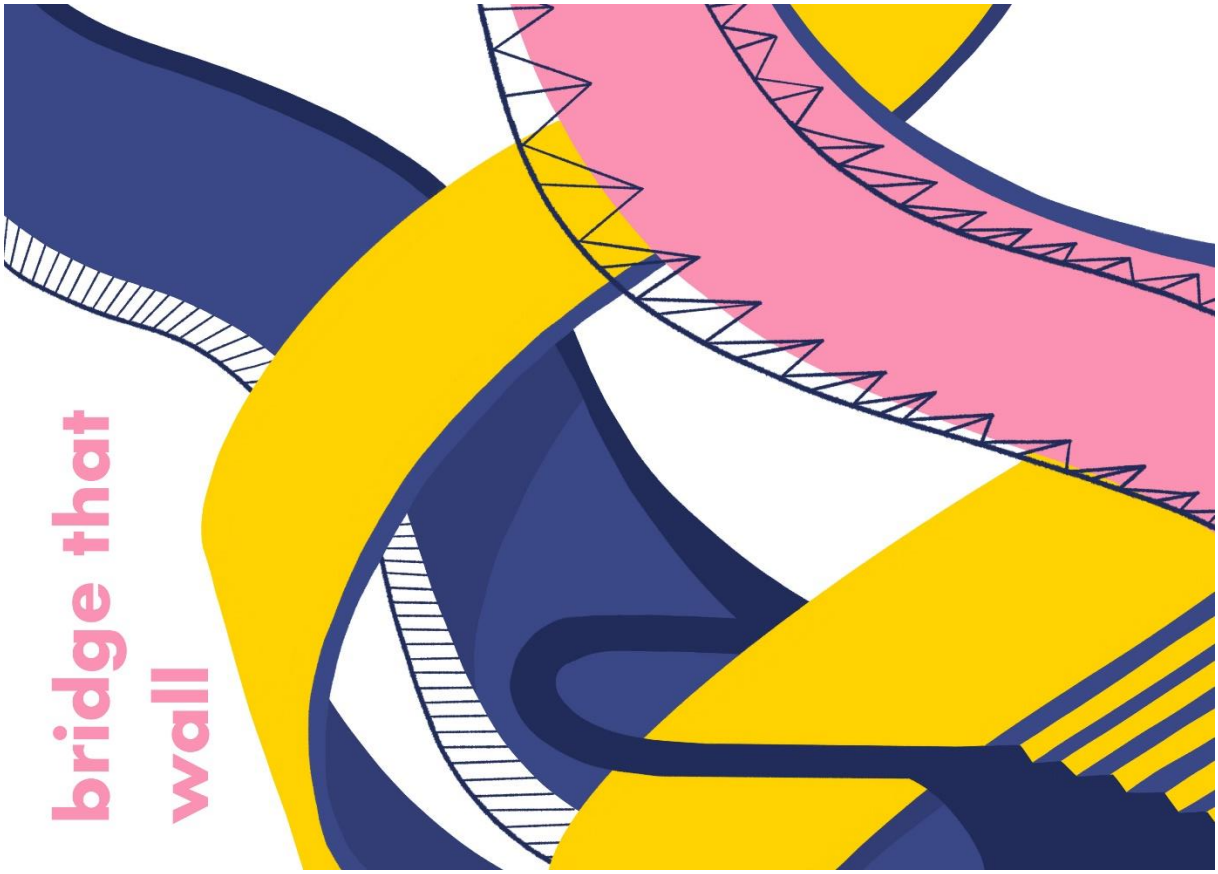
Едно обяснение за увереността на младежите от област Благоевград в това, че само формалното учене е достатъчно е, че са удовлетворени от училищното си образование си във висока степен. Това може да се окаже конкурентно предимство на община Благоевград. От друга страна може да се дължи и на неразбиране на младежите от областта за реалните изисквания на света след

[3] Gen Z is poised to reframe the future, but are business and education ready?, EY and JA, 2021

училище. Проучване на публично достъпните материали за общината не намери годишни планове за младежта. **Липсата на конкретна стратегическа визия за младежите може да се окаже пречка за постигане на съответните приоритети в община Благоевград, един от които е „бързият преход от училище към работа и успешно включване в активен икономически живот, в т.ч. чрез стажове, чиракуване, професионално, неформално и самостоятелно обучение и придобиване на умения" (Плана за интегрирано развитие на община Благоевград, 2021 – 2027 г.) .** Липсата на разпознаване на ключовата роля на неформалното образование на младежите в комбинация с несистематичните усилия на общината, може да е пречка пред развитието на региона.

Що се отнася до добри общински практики за насърчаване на младежките дейности и наличие на стратегически документи, които да отразяват европейски, национални и местни политики за младите хора, може да се каже, че от трите области, с които сдружение „Тема за хората" работи за осъществяване на проучването, Русе е най-активната община. Като част от годишния стратегически план за младежта, общината ежегодно изготвя ситуационен анализ на целевата общност и дефинира актуалните предизвикателствата пред младите хора.

Акцентът, който всяка община поставя върху значимостта на неформалното учене като средство за личностно развитие, повишаване на гражданската активност и успешно включване на пазара на труда на младите хора до голяма степен повишава ангажираността на младежите и е критична за популяризирането на неформалното учене като допълващо формалното образование и ученето през целия живот.



Илюстрация: Nvard Yerkanian, The Greats, Italy

Кои умения са най-важни за младежите?

Попитахме младежите от трите области какво е важно, за да си успешен в днешно време. Възможните отговори съответстваха на **осемте ключови компетенции за учене през целия живот изброени в препоръките на Съвета на Европа от май 2018 г**.[4] В документа се посочва, че компетенциите са съществено важни за успешна себереализация, здравословен и устойчив начин на живот, гарантиране на трудова заетост, активно гражданство и социална включеност. Тъй като всички 8 компетенции са еднакво важни и взаимосвързани, младежите имаха възможност да избират повече от един отговор.

Фигура 7. За да си успешен в днешно време е важно:



Най-голяма част от младежите (73% или 120 младежа) са посочили, че за да си успешен в днешно време е важно да развиваш личните и социалните си умения или т.нар. меки умения. Какво означава това според дефиницията на тази ключова компетентност? Да развиваш личните и социалните си умения значи да придобиваш знания, с които по-добре да разбираш правилата на ефективното междуличностно взаимодействие в различни контексти. Развивайки лични и социални умения, младите хора опознават първо себе си, своите модели на поведение, силни страни и области за развитие. Това им помага да се адаптират в днешната реалност, която повече от всякога се характеризира с динамика и високи степени на неопределеност. Придобиването на богат набор меки умения прави младите хора устойчиви и издръжливи на стрес, укрепвайки увереността в собствените им възможности. Водещи са нагласите за постигане на психосоциалното благополучие чрез ефективна комуникация, сътрудничество и

[4] Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning

чрез асертивност. Опознавайки по-добре себе си, младите хора развиват здравословни степени на критично мислене и толерантност към различията. Личностното развитие е свързано и с поставянето и постигане на цели, решаване на проблеми, управление на времето и др.

Според 116 младежа, за да си успешен в днешно време е важно да си грамотен. Според дефиницията на компетенцията от Съвета на Европа, която е използвана в проучването, грамотността се отнася до умения за четене, писане и разбиране на съдържание, което изисква познаване на граматични, правоговорни и правописни правила на даден език. Изглежда, че за анкетираните младежи успехът може да се мери през умението да изразяваш себе си и да разбираш другите по начин, съобразен с контекста на комуникацията. Позитивната нагласа към грамотността включва и готовност за критичен и конструктивен диалог и осъзнаване на въздействието, което езикът има в конструирането на социалната реалност.

Да си грамотен според анкетираните младежи изглежда обаче не включва математическите знания и умения. Едва за 6% от младежите е важно да си добър по математика. Може да се потърси връзка между нагласите на младежите спрямо математическата грамотност и резултатите от Програмата за международно оценяване на учениците (PISA)[5], според които българските деветокласници са под средното ниво на функционалната грамотност за страните от ОИСР, включително и по математика.

В доклада за България, публикуван на сайта на Министерството и образованието е описано какво означава да си математически компетентен младеж на 15-годишна възраст. Определението съдържа едновременно характеристиките на компетентността и възможните пътища за повишаване ангажираността на младите хора с математиката като основна познавателна наука за живота си чрез помощта на информационните технологии и дигитални устройства:

„За да са математически грамотни, учениците трябва най-напред да използват наученото учебно съдържание по математика, за да разпознаят математическата същност на дадена ситуация (проблем), включително ситуациите, срещани в реалния свят, и след това да я формулират на математически език. Математическата грамотност, както е определена в PISA, подчертава необходимостта от развиване на способността на учениците да използват математиката в различен контекст, и е важно те да имат богат опит от училище, за да постигнат това. В допълнение, може да се твърди, че за почти всички ученици мотивацията за учене на математиката се увеличава, когато виждат уместността на това, което се учи, както в света извън класната стая, така и в други предмети. Съвременните технологии играят все по-голяма роля в живота на учениците и разглеждането и изследването на математическата грамотност трябва също така да обхване връзката между математическото мислене и използването на информационните технологии. Тя е свързана с формулирането на задачи и намиране на техни решения по начин, който може да бъде изпълнен от компютър, човек или комбинация от двете.“

[5] PISA 2022 Results

В края на миналата година, медиите у нас използваха резултатите, според които 15-годишните български ученици са на последно място в Европейския съюз по функционална грамотност, за да създадат обществено и политическо напрежение. Очаква се предстоящо пето издание на PISA, посветено на готовността на учениците за учене през целия живот, в което по-подробно ще бъдат изследвани нагласите на младежите спрямо математиката, но и техните социални и емоционални умения и намеренията им за бъдещо обучение и професионална реализация.

В топ 3 на ключовите компетенции за 113 (68%) младежа в проучването е и владеенето на чужди езици. За 45% от анкетираните са важни дигиталните знания и умения и почти толкова смятат, че за да си успешен в днешно време е важно да развиваш знания и умения за управление на проекти и бизнес. Значително по-малък процент са младежите (19%), които виждат връзка между успеха и интереса към култура и изкуство и ангажираността с обществено значими каузи (16%).

Попитахме младежите от трите области конкретно кои са личните качества и умения, чието развиване ще подобри дългосрочно и трайно качеството им на живот. Теоретичната рамка, която използвахме за въпроса и съответните отговори се базира на Колелото на Касъл[6]. В центъра на модела е социално-емоционалното учене, което е с фокус върху пет големи области от меки умения, които индивида да развива от ранното детство до зрелостта и да прилага в разнообрази социални контексти, за да постигне социалнопсихично благополучие. След предварително допитване до младежката работна група по проекта от над 40 меки умения бяха избрани 15, които младежите разпознават като най-важни за житейския етап, в който се намират. За младежите от София и Русе поставянето на цели и постоянството за постигането им е умението, което ще подобри дългосрочно и трайно качеството им на живот. Младежите от Благоевград смятат, че до желаната промяна ще ги отведе вярата в собствените им способности и да изградят положителна представа за себе си.

Пълните списъци с петнайсетте лични качества и умения, които дългосрочно и трайно биха подобрили качеството на живот на младежите в област София, Благоевград и Русе можете да откриете в **Приложение 1**.

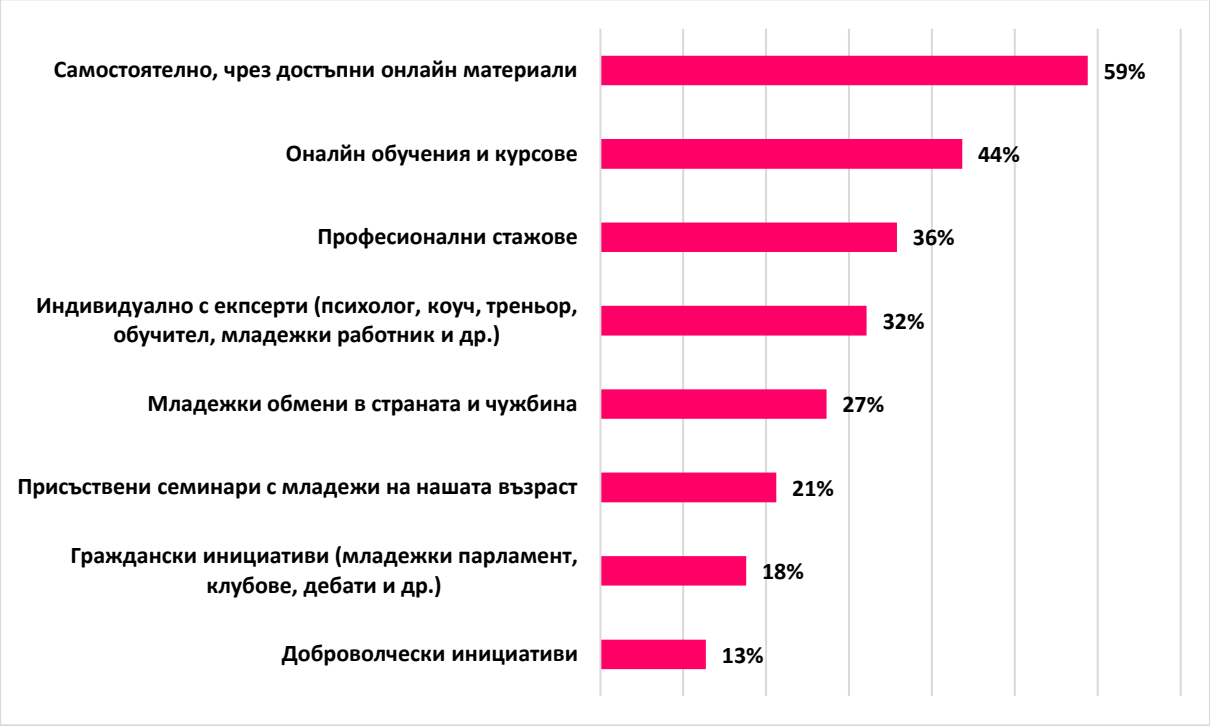
Проектът „Тема на деня – личностно развитие“ - в центъра са младежите с техните конкретни нужди

Като част от проекта „Тема на деня – личностно развитие“, сдружение „Тема за хората реализира“ три тридневни практически семинара за 90 младежа от област София, Благоевград и Русе. Отговорите на въпроса „Развитието на кои лични качества и умения дългосрочно и трайно би подобрило качеството ти на живот?“ послужиха като отправна точка дейностите в семинарите да бъдат структурирани и изпълнени, така че в най-голяма степен да отговарят на реалните нужди на младите хора. В София и Русе младежите работиха по темата за ефективното целеполагане, а в Благоевград, програмата на семинара беше посветена на личната увереност и положителната представа за себе.

[6] CASEL'S SEL Framework, What Are the Core Competence Areas and Where Are They Promoted?

Попитахме младежите от трите области, кои са формите на неформално учене, които връстниците им предпочитат, за да развиват личните си умения.

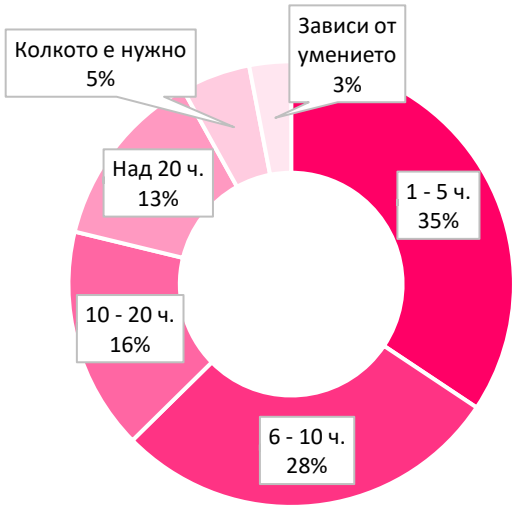
Фигура 8. За да си успешен в днешно време е важно:



Най-висок процент от анкетираните младежи (59%) споделят, че връстниците им предпочитат да развиват личните си умения самостоятелно, чрез достъпни онлайн материали. Онлайн обученията и курсовете също са предпочитана форма за развитие за 44% от младите хора, а професионалните стажове са третият начин, по който 36% биха учили и практикували нови умения. Най-непредпочитаните методи за неформално учене са чрез участие в доброволчески инициативи (13%) и граждански инициативи (17%). Малко по-голям е процентът на младежите, които участват в граждански инициативи като младежки парламент, клубове и дискусионни форуми. След периода на социална изолация в следствие на COVID-19 младите хора са натрупали още повече опит в онлайн класните стаи и самостоятелното учене и може би не познават ползите от присъствени семинари с връстници, защото едва 21% избират подобни формати. Почти толкова популярни са и младежките обмени в страната и чужбина – 27%, а младежите в Благоевград в най-малка степен се включват в подобни дейности.. Малко повече са младите хора, които се доверяват на експерти (напр. психолози, коучове, треньори, обучители и младежки работници) – 32%., а Русе е областта, където този метод за развитие на лични умения е най-популярен и е избран от 42% от анкетираните.

Времето, което младежите от трите области биха отделили, за да развият конкретно умение варира от „колкото е нужно“ до над 20 часа на седмица или около 2.5 ч. на ден.

Фигура 8. Колко време седмично бихте отделили, за да развиете конкретно умение?



„Какво да правя с живота си?“: младежите в търсене на смисъл



Илюстрация: Teo Georgiev for Fine Acts

Попитахме младежите коя житейска задача е най-важна за тях към момента на участие в проучването, като участниците можеха да посочват повече от един отговор.

Фигура 9. Най-важното за младежите на моята възраст в момента е:



Най-предпочитаният отговор беше философски звучащото “Да решат какво да правят с живота си”, което са посочили над половината младежи (55%). Този отговор следва световна тенденция за все по-трудното и късно ориентиране на младежите за това кое е ценно и вдъхновяващо за тях и в какво да вложат времето си. Живеем в свят, в който има повече възможности от всякога, но и по-голяма несигурност и конкуренция. За младежите е все по-трудно да се решат да положат много усилия и време да научат нещо или да развият дадено умение, когато знаят, че ако изкуствения интелект все още не го прави по-добре от колкото те биха могли, то този момент вероятно е скоро.

Залети от безкрайните възможности, често младите се чувстват объркани и загубили връзка с вътрешния си компас. Какво всъщност искат те самите, какво ще им донесе удовлетворение, какво ще ги извади от апатията, нихилизма и тревожността? Такива въпроси са все по популярна тема в кабинетите на психолозите, работещи с млади хора. Психотерапевта и консултант на проучването Нели Георгиева, която е част и от новото поколение Z, сподели следното:

„Има много пътища, по които младите хора могат да тръгнат в личен, професионален и социален план, но няма много външни знаци, по които да се ориентират в избора си. Житейската задача, през която преминават, е да се отделят от семейството си и да поемат по своя път. Съответно този период се характеризира с високи нива на вътрешна несигурност, фрустрация и привидна апатия. Това е една от така наречените “нормативни кризи”, т.е труден житейски етап, който е очакван и предизвиква засилено развитие. Младите се учат да поемат отговорност за изборите си и за последствията от тях както и си отговарят на въпросите „Кой съм аз?“, „Какво има смисъл за мен?“, „Какво искам от живота?“ и „Какво мога да дам на света?“.

За да могат да бъдат полезни на младите в хора в тяхното търсене на отговори, експертите трябва да възприемат системен подход на работа, който да търси общото през различните нива – от индивидуално до глобално, така както младите хора търсят своето място в света и начини да го направят едно по-добро място за живеене.“

Утъпкана пътека за изход от нормативната криза е да се замени въпросът „Какво да правя с живота си?“ с „Какво да работя?“. За 48% от анкетираните младежи от София, Благоевград и Русе е най-важно да се ориентират професионално. Традиционно у нас професионалната идентификация се приравнява към идентичността и личностното самоопределение. И ако доскоро формалното образование е гарантирало професионална реализация, то все повече неформални форми на обучение биват оценявани и дори изисквани от работодателите, които следят глобалните характеристики на поколението **Z**, което се влива на пазара на труда.

Не е случайно, че в топ 3 на най-важните неща за 46% от младежите в трите области у нас е и да се погрижат за своето здраве (физическо и психическо). По данни посочени в Националната стратегия за младежта 2021 – 2030, 49% от младите хора считат, че теми, свързани със здравното образование (физическо и психическо), трябва да бъдат по-силно застъпени в училищата. Засиленият интерес към здравословния начин на живот е положителен отзвук върху поведението на младите хора след пандемията и икономическата, здравна и социална криза.

Ученето е в топ 3 приоритети на младежите от област Русе и Благоевград, а за младите хора от София е на четвърто място.

Гражданска активност и доброволчество



Илюстрация: Bibi Sakata for Fine Acts

България остава на предпоследно място в ЕС по отношение на обществената активност на гражданите и нивото на участие в доброволчески дейности, включително за младежката група. Национално представителното изследване за младежта през 2019 г. потвърждава, че 56% са се включвали в доброволчески акции, но трябва да се има предвид, че за основната част от тях изпращането на дарителски съобщения се възприема като форма на доброволчество. Реално ангажирани с доброволчество чрез труд са едва 13% от взелите участие или под 7% от общата съвкупност на младежите. През октомври 2022 г. Министерството на младежта и спорта ангажира ГАЛЪП - Център за обществени и политически изследвания и проучвания и изследва навиците, нагласите и поведенията на 1008 младежа[7]:

Взаимодействието с младежки работници също (а и очаквано – като се има предвид броят на младежките работници у нас) не е значително разпространено сред българските млади. Въпреки това, декларативен дял от 12,4% от всички запитани съдържа може би отговори за престиж, но означава и нелоша потенциална основа. Най-младата група сред участниците в изследването изглежда е в най-голяма степен субект на пряк контакт с младежки работници.

Благотворителната дейност (32,2% от запитаните казват, че са участвали) и доброволчеството (27,2%) продължават да бъдат най-разпространените форми на младежко участие (макар и законодателството у нас все още да изостава в тази насока). Данните по тези индикатори се потвърждават и от проведено съвсем наскоро изследване на Евробарометър, а показват и известна обнадеждаваща тенденция в сравнение с предишни вълни на изследване. Времето ще докаже дали наистина пандемията, войната и т.н. са стимулирали активизация на доброволчеството, например. Като цяло обаче данните за въвлеченост на младежите в различни дейности и организации продължават да показват, че това е по-скоро рядкост.

Социалните мрежи пък явно са се превърнали в основна платформа за изразяване на гражданска позиция сред младите (21,3% от запитаните казват, че употребяват социални мрежи за изява на гражданско мнение). Природозащитничеството също запазва своето място като традиционно младежка за нашата страна форма на участие (18,6%). Отношението към политиката като цяло (а в това число и членство в политически организации) обаче също запазва традиционно присъщите си ниски нива на ангажираност от страна на българските млади.

[7] Важен сондаж за младите хора в България, ЦЕНТЪР ЗА ОБЩЕСТВЕНИ И ПОЛИТИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ И ПРОУЧВАНИЯ

Имайки предвид актуалната информация от проведеното мащабно проучване по поръчка на Министерството на младежта и спорта, попитахме младежите от трите области кои според тях са социално значими теми, от които връстниците им се вълнуват най-много.

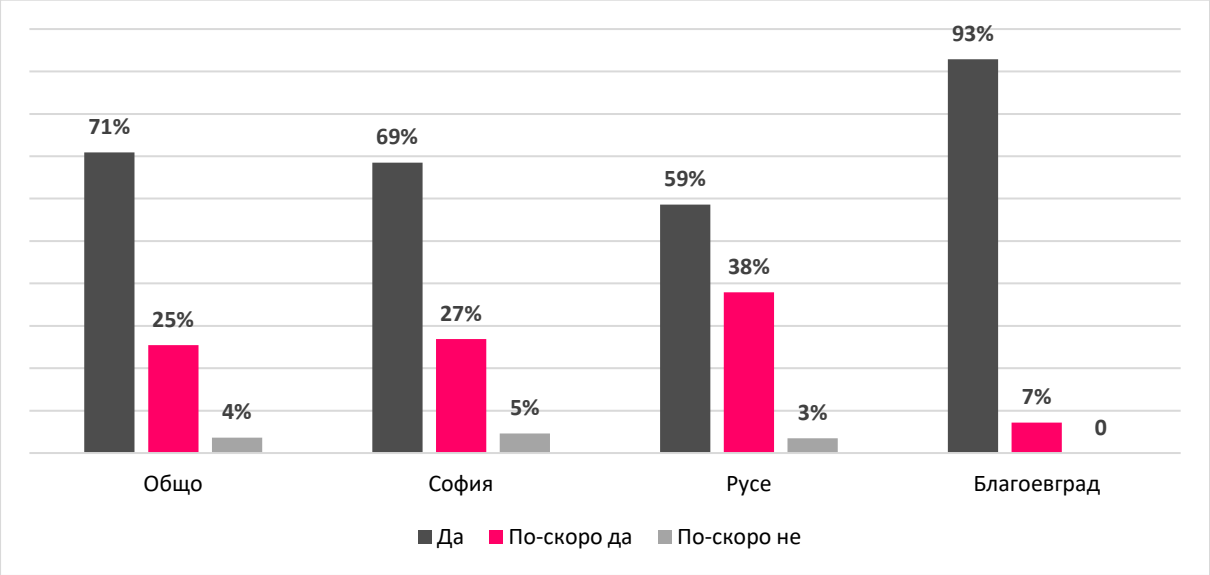
Фигура 10. Социално значимите теми, от които твоите връстници се вълнуват най-много са (%):



Грижата за здравето и възможностите за практикуване на спортни дейности е водеща за 44% от младежите в трите области и в най-голяма степен за младите хора в Русе (66%). Образованието е втората темата, която в най-голяма степен ангажира вниманието на младежите в трите области (42%) и особено в Благоевград (46%). Третата по значимост тема е различна за младежите в трите области. За анкетираните от София това е темата за неравенството между половете (39%). За младите от Русе грижата за психичното здраве е по-важна (41%). Наравно с темата за образованието, младежите от Благоевград са ангажирани и с темата за расизма и дискриминацията (46%). На престъпността 36% от младежите в София дават четвъртото място, а за анкетираните от Русе и Благоевград темата е съответно на десето и девето място. Не е изненадващо, че темата за престъпността е по-актуална за младите в София, където може да се каже, че нивата на престъпност са по-високи в сравнение с Русе и Благоевград (спрямо индексът на гражданската активност при заявяване на престъпления на телефон 112 за 2020). Темите, свързани с гражданските права, икономиката и бедността са със сходна значимост за младите с изключение на икономиката, към която по-голям интерес имат младите в Русе (34% спрямо 28% за София и 18% за Благоевград). Последните 4 от 13 теми са със сходна значимост в различните области. Наличието на разнообразие в отговорите на младите хора в трите области показва, че те са по-чувствителни към актуалните проблеми в общността на местно ниво и обръщат по-малко внимание на глобални теми свързани с геополитика и опазване на околната среда.

Младите хора от трите области са категорични, че тяхното участие е важно за постигане на позитивна промяна по социално значимите теми.

Фигура 11. Участието на младите хора важно ли е за постигане на позитивна промяна по тези теми?



Видно е, че и в трите области младите хора ги е грижа за обществата, в които живеят и виждат своята роля на активни граждани, Остава въпросът дали са информирани и дали участват в граждански инициативи като доброволчество и други обществени проекти

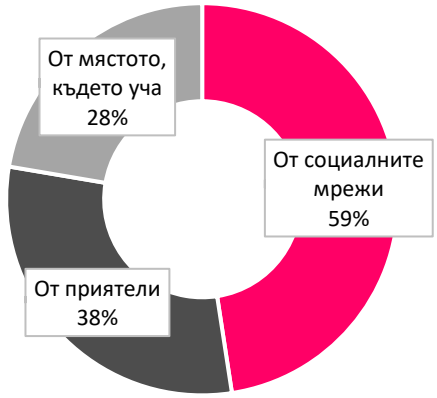
Фигура 12. Знаеш ли за някакви възможности за доброволческа дейност или участие в обществени проекти в твоята община? (%)

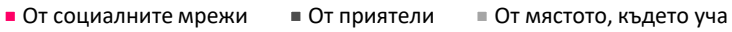


Една трета от младежите в София (33%) и Русе (34%) не са чували за възможности за доброволчество или не са участвали в общински обществено значими проекти. Изключение са анкетираните в област Благоевград, от които 36% са участвали един или два пъти. В Русе делът на младите хора, които са имали информация, но не са се включили в конкретни дейности е най-висок. Съотносими са резултатите за младежите от трите области, които са наясно с възможностите и са се възползвали от тях като отново младежите от Благоевград са с най-висока активност от общия дял анкетирани в областта.

Най-често младите хора в и в трите области разбират за конкретните инициативи от социалните мрежи, своите връстници и от мястото, където учат:

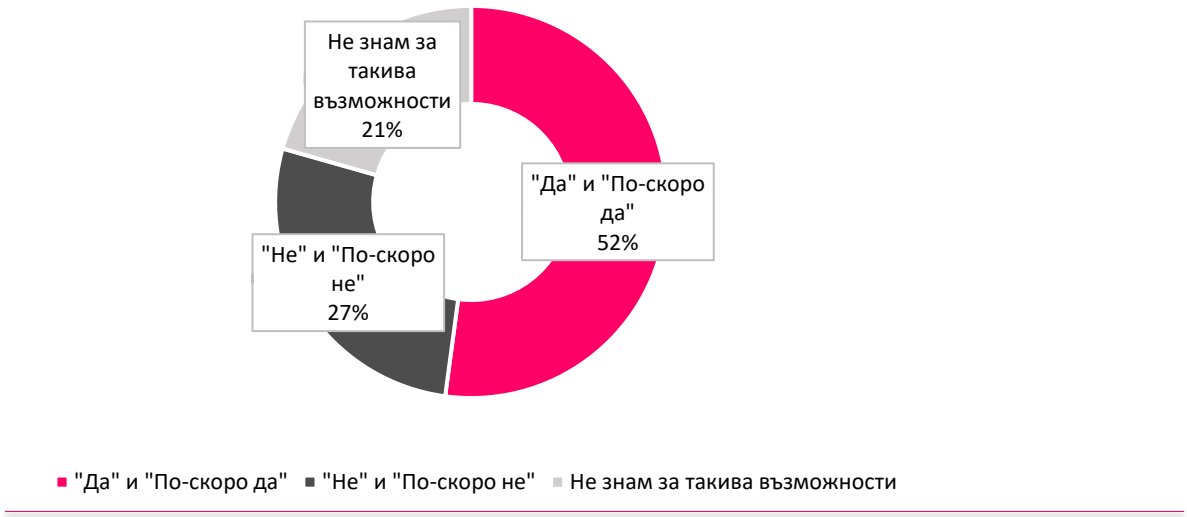
Фигура 13. Откъде най-често разбираш за тези доброволчески дейности или проекти?





Без значителни разлики по области анкетираните младежи смятат, че възможностите за доброволчество и младежко гражданско участие в конкретните общини отговарят на интересите и нуждите на връстниците им:

Фигура 14. Възможностите за доброволчество и гражданско включване за младежи в твоята община отговарят ли на интересите и нуждите на връстниците ти?



Какви тогава са основните пречки, които анкетираните изброяват в отговор на въпроса „Какво спира твоите връстници активно да се включват в доброволчески дейности и обществено значими проекти?“.

Фигура 15. Какво спира твоите връстници активно да се включват в доброволчески дейности и обществено значими проекти?



Според експерти от Европейската комисия, водеща причина за ниските нива на младежка гражданска активност в Европа е недостатъчната информираност[8]. Това са посочили и 53% от анкетираните младежи от трите области като водеща пречка пред ангажираността на връстниците си.

На второ място 51% от участниците в проучването посочват, че връстниците им нямат интерес да извършват неплатен труд. Поддържането на подобна нагласа може да е показател за трайно формирано убеждение у младите хора, че да си доброволец означава да даваш, а да не получаваш нищо в замяна. Дори и да не придобиват материални ползи, младите хора, които се ангажират с доброволчество рано развиват умения, които се ценят високо в бизнеса. Доброволческите инициативи не се различават структурно от бизнес инициативите – и в двата случая група от хора работи за постигането на дадена цел, а целеполагането и постоянството за постигане на целите е ключово умение за добър живот според 64% от анкетираните в трите области (виж Приложение 1). В този смисъл трябва ли учениците и студентите да получават заплащане от организации , които безвъзмездно ги обучават професионално? Какви са приликите и разликите между доброволчество, социален активизъм, дарителство и благотворителност? На тези и много други въпроси имат да търсят отговор младите хора, за да не попадат рано в капана на крайния прагматизъм и меркантилизъм, търсейки печалба и реципрочност на всяка цена. Като трети значим фактор, който допринася за ниската гражданска активност на младите хора, анкетираните от трите области посочват, че няма инициативи по темите, които ги вълнуват (35%). Младите хора от София, Русе и Благоевград посочват причини връстниците им да не участват в обществено значими дейности, но и предлагат решения, с които местните власти да повлияят негативните тенденции на ниската младежка гражданска активност.

[8] If young people care, why do they not engage more with democratic life?, Samuele Lupi and David Crosier, 2023

Фигура 16. Как биха могли местните организации по-добре да популяризират и мотивират връстниците ти да се включат в програми за доброволческа дейност и за участие в социално значими проекти?



Според анкетираните, за да се насърчи гражданската активност на младите хора в трите области, на първо място общините трябва да предприемат действия по следните **5 водещи мерки**:

- да популяризират актуални инициативи и дейности;
- да осигурят обществено признание на младите доброволци чрез конкурси и награди за доброволчество;
- да поставят на фокус интересите, темите и каузите, с които младите хора се ангажират и им дадат право на съавторство в доброволческия процес;
- да създадат контекст на местно ниво, който да насърчава социалния диалог между младите;
- да валидират натрупания опит през неформалното учене чрез осигуряване на сертификати и удостоверения за участие.

Приложение 1

Лични качества и умения, които дългосрочно и трайно биха подобрили качеството на живот на младежите от трите области	%*
Поставяне на цели и постоянство за постигането им	64
Вярване в собствените способности и положителна представа за себе си	50
Организиране и приоритизиране на задачите и отговорностите	50
Успешно общуване - да се изразявам ясно и да разбирам другите, да чувам други гледни точки	47
Управление на стреса	43
Смелост да се впусна в нещо непознато, напр. нова работа, пътуване, преместване в друг град	40
Работа в екип - споделяне на идеи, разпределение на задачи и взаимна подкрепа	36
Умението да проявявам търпение, да не прибързвам	36
При проблем да намирам най-доброто решение и да продължа напред	35
Способността да разбирам, назовавам и изразявам емоциите си	33
Вземане на решения като добре преценявам възможностите и рисковете за мен и за другите	31
Лидерство - да поемам инициатива и да ръководя други хора	30
Решаване на конфликти - справяне с разногласията и намиране на компромис	29
Приспособяване към нови или непредвидени обстоятелства, гъвкавост	29
Толерантност към различията по пол, произход, социален статус и др.	16

**Процентен дял от общия брой на анкетирани.*

Лични качества и умения, които дългосрочно и трайно биха подобрили качеството на живот на младежите в София	%*
Поставяне на цели и постоянство за постигането им	67
Успешно общуване - да се изразявам ясно и да разбирам другите, да чувам други гледни точки	50
Вярване в собствените способности и положителна представа за себе си	49
Управление на стреса	48
Организиране и приоритизиране на задачите и отговорностите	48
Смелост да се впусна в нещо непознато, напр. нова работа, пътуване, преместване в друг град	44
Умението да проявявам търпение, да не прибързвам	38
Способността да разбирам, назовавам и изразявам емоциите си	36
Работа в екип - споделяне на идеи, разпределение на задачи и взаимна подкрепа	35
При проблем да намирам най-доброто решение и да продължа напред	34
Лидерство - да поемам инициатива и да ръководя други хора	31
Вземане на решения като добре преценявам възможностите и рисковете за мен и за другите	31
Приспособяване към нови или непредвидени обстоятелства, гъвкавост	29
Решаване на конфликти - справяне с разногласията и намиране на компромис	28
Толерантност към различията по пол, произход, социален статус и др.	17

**Процентен дял от общия брой на анкетираните за областта*

Лични качества и умения, които дългосрочно и трайно биха подобрили качеството на живот на младежите в Русе	%*
Поставяне на цели и постоянство за постигането им	66
Организиране и приоритизиране на задачите и отговорностите	59
Вярване в собствените способности и положителна представа за себе си	48
При проблем да намирам най-доброто решение и да продължа напред	48
Успешно общуване - да се изразявам ясно и да разбирам другите, да чувам други гледни точки	45
Работа в екип - споделяне на идеи, разпределение на задачи и взаимна подкрепа	45
Вземане на решения като добре преценявам възможностите и рисковете за мен и за другите	45
Приспособяване към нови или непредвидени обстоятелства, гъвкавост	45
Смелост да се впусна в нещо непознато, напр. нова работа, пътуване, преместване в друг град	45
Управление на стреса	41
Умението да проявявам търпение, да не прибързвам	41
Решаване на конфликти - справяне с разногласията и намиране на компромис	31
Лидерство - да поемам инициатива и да ръководя други хора	31
Способността да разбирам, назовавам и изразявам емоциите си	21
Толерантност към различията по пол, произход, социален статус и др.	17

**Процентен дял от общия брой на анкетираните за областта.*

Лични качества и умения, които дългосрочно и трайно биха подобрили качеството на живот на младежите в Благоевград	%*
Вярване в собствените способности и положителна представа за себе си	57
Поставяне на цели и постоянство за постигането им	54
Организиране и приоритизиране на задачите и отговорностите	46
Успешно общуване - да се изразявам ясно и да разбирам другите, да чувам други гледни точки	39
Способността да разбирам, назовавам и изразявам емоциите си	36
Решаване на конфликти - справяне с разногласията и намиране на компромис	32
Работа в екип - споделяне на идеи, разпределение на задачи и взаимна подкрепа	32
Управление на стреса	25
Лидерство - да поемам инициатива и да ръководя други хора	25
При проблем да намирам най-доброто решение и да продължа напред	25
Умението да проявявам търпение, да не прибързвам	25
Смелост да се впусна в нещо непознато, н.п.р нова работа, пътуване, преместване в друг град	21
Толерантност към различията по пол, произход, социален статус и др.	14
Вземане на решения като добре преценявам възможностите и рисковете за мен и за другите	14
Приспособяване към нови или непредвидени обстоятелства, гъвкавост	14

**Процентен дял от общия брой на анкетираните за областта.*